

N. V. Varaksina

The Formation of Branch Scientific Electronic Library in the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine

The basic directions of the development of branch scientific electronic library are outlined, the main technological solutions are adopted for the software, data formats and access.

Key words: scientific and educational library, branch scientific electronic library, full-text database, branch abstract database, electronic catalog, electronic copies of documents, software, ABIS, SAB «IRBIS64», IRBIS64 «Full-text database»; WebIRBIS; Greenstone.

УДК 025.322:[025.35:004.78]

Н. Є. Зоріна,

наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

**АНАЛІТИЧНЕ ОПРАЦЮВАННЯ СТАТЕЙ ІЗ НАУКОВИХ ЗБІРНИКІВ І
ОРГАНІЗАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО КАТАЛОГУ НА ЗАСАДАХ
КООПЕРУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ**

У статті вивчено можливість кооперативної взаємодії Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського з книгозбірнями мережі освітянських бібліотек у напрямі обміну або запозичення аналітичних бібліографічних записів статей зі збірників наукових праць. Розглянуто значення такої співпраці для формування високоякісного інформаційного ресурсу сучасної наукової бібліотеки. Висвітлено основні проблеми й особливості організації процесу обміну (запозичення) аналітичних бібліографічних записів статей із наукових збірників.

Ключові слова: *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, кооперування, бібліографічний запис, аналітико-синтетичне опрацювання документів, інтегрований галузевий інформаційний ресурс.*

Постановка проблеми. У зв'язку з усезростаючими потребами нашої держави в повноцінному інформаційному ресурсі з питань освіти і науки постало завдання щодо його активного формування й розвитку. Особливо важливим на сучасному етапі є створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГР) з педагогічної й психологічної наук на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ

України ім. В. О. Сухомлинського), яка є всеукраїнським галузевим науково-інформаційним центром, на засадах кооперування з провідними книгозбірнями мережі освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України та НАПН України.

Найефективніший шлях подальшої роботи бібліотек мережі – кооперація діяльності – співпраця, яка базується на тому, що кожен учасник робить внесок у спільну технологію опрацювання бібліографічних записів статей і збірників наукових праць і водночас може користуватися результатами спільних досягнень за заздалегідь встановленими правилами. Тому введення в діяльність даних бібліотек методів кооперативної діяльності щодо формування різних БД, сукупного інформаційного ресурсу з психолого-педагогічних питань та галузевого сегмента у Державному бібліотечному фонді є особливо важливим на сучасному етапі [4].

У межах виконання НДР «Теоретичні засади формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського» (2006–2010 рр.) та НДР «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – канд. іст. наук, старш. наук. співроб. П. І. Рогова), що здійснюється у 2011–2013 рр., було проведено дослідження можливості кооперативної взаємодії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з книгозбірнями мережі освітянських бібліотек щодо обміну або запозичення аналітичних бібліографічних записів (БЗ) статей зі збірників наукових праць. Відомо, що важливою складовою процесу формування інформаційного ресурсу будь-якої наукової бібліотеки і, зокрема, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є аналітико-синтетичне опрацювання документів (АСОД) – створення аналітичних БЗ статей із наукових збірників через їх аналітико-синтетичне опрацювання і відображення в електронному каталозі (ЕК). Цю роботу було розпочато у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у 2008 р. і протягом 2008–2011 рр. було створено більше 17 500 тис. БЗ статей із наукових збірників з педагогіки та психології.

До фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щорічно надходить понад 200 примірників збірників наукових праць педагогічної та психологічної тематики, проте це далеко не всі видання вищезначеної тематики, що друкуються в Україні. Згідно із завданнями НДР фахівцями відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів опрацьовується понад 150 назв наукових збірників з питань освіти, педагогіки та психології, що надходять від наукових установ НАПН України та ВНЗ III–IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілю, а також деяких класичних університетів, котрі здійснюють наукові дослідження в галузі педагогіки та психології й публікують результати цих досліджень у численних наукових збірниках (продовжуваних і неперіодичних виданнях, матеріалах конференцій, семінарів, читань тощо). Оперативно опрацювати таку кількість інформації силами однієї бібліотеки досить складно, оскільки це потребує значних ресурсів (фінансових, людських, часових).

Збірники наукових праць і матеріалів конференцій – це фахові видання з певної галузі знань, які містять інформацію про останні наукові досягнення і розробки. Наукова стаття як джерело інформації, що відображає найновіші досягнення науки, є важливим елементом інформаційного ресурсу з відповідної галузі знань, а забезпечення можливості доступу до цієї інформації для широкого кола користувачів – актуальним питанням інформаційного обслуговування. Це зумовлює необхідність максимально пришвидшити включення статей зі збірників наукових праць до інформаційного ресурсу бібліотеки. Тому кооперування роботи з аналітичного розпису статей для формування ІГР, а саме – обмін БЗ із бібліотеками мережі є перспективним і вкрай необхідним напрямом діяльності.

Аналіз наукових досліджень. Досвід створення і впровадження корпоративних проєктів, розвитку міжбібліотечної корпоративної взаємодії в Україні вивчався у працях Л. І. Самчук [5], Н. Н. Титової [7], О. Ю. Мар'їної [3], Н. І. Дзюби та А. С. Кобзаренко [1]; проблемі технічного забезпечення присвячені роботи К. Є. Соколинського [6], Ю. В. Костюкевича [2] та інших.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю впровадження кооперативних форм співпраці у процес формування інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу з питань освіти, педагогіки та психології. Вивчення можливостей і проблем взаємодії бібліотек щодо обміну або запозичення аналітичних БЗ статей із наукових збірників є необхідним кроком на шляху до активної взаємодії освітянських бібліотек.

Метою статті є з'ясування можливостей взаємодії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з книгозбірнями мережі щодо обміну або запозичення аналітичних БЗ статей зі збірників наукових праць.

Завданням статті є дослідження умов та особливостей міжбібліотечної кооперативної взаємодії щодо обміну (запозичення) аналітичних БЗ статей із наукових збірників, а також основних проблем, які необхідно вирішувати на шляху реалізації цього проекту.

Основна частина. Аналіз досвіду бібліотек України, Російської Федерації, Білорусі та інших країн із питань обміну або запозичення БЗ засвідчив, що на шляху впровадження нових технологій міжбібліотечної взаємодії потребують вирішення проблеми як загального характеру (організаційні, технічні, технологічні тощо), так і проблеми взаємовідносин безпосередньо між окремими учасниками цього процесу [1–3; 5–7]. Але всі дослідники наголошують на тому, що головним чинником успіху і запорукою якості та ефективності такої діяльності є застосування в роботі єдиних стандартів і підходів усіма учасниками проекту.

При запозиченні записів у бібліотек-учасниць відпадає необхідність самостійного бібліографічного опрацювання документів, пришвидшується процес створення електронних каталогів. Практика засвідчує, що процес запозичення БЗ має певні складності і потребує розв'язання низки проблем. Основними причинами складності процесу запозичення БЗ є його трудомісткість, а також сукупність організаційних і технічних причин. Зокрема, доволі часто трудомісткість отримання й редагування готових записів перевищує трудомісткість їх самостійного створення. До організаційних

причин належать розрізненість бібліографічних ресурсів, неузгодженість стандартів опрацювання документів. До технічних – недостатня ефективність інструментальних засобів запозичення, проблема конвертування записів, створених як у різних комунікативних форматах, так і в різному програмному забезпеченні [1; 6]. Важливий аспект кооперування – зацікавленість учасників у співпраці, мотивація до участі в проекті. За умов чіткої організації роботи і дотримання всіх умов співпраці учасники проекту одержать додаткові можливості оптимізації процесу формування та наповнення своїх інформаційних ресурсів, зокрема:

- 1) отримання якісних БЗ без необхідності їх доопрацювання;

- 2) можливість розширення тематики документів, що опрацьовуються (для ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського це може бути, наприклад, включення в ЕК БЗ статей з інших галузей, що здійснюється сьогодні обмежено, наприклад, з філософії, історії, українознавства, мистецтвознавства, літературознавства тощо).

Аналіз електронних каталогів бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілю щодо розкриття змісту збірників із питань педагогіки та психології продемонстрував, що аналітичне опрацювання наукових статей виконується по-різному і має неоднаковий рівень якості. Наприклад, не всі бібліотеки здійснюють індексування за УДК, у записах відсутні ключові слова, предметні рубрики тощо. Це, можливо, задовольняє внутрішні потреби окремо взятої бібліотеки, але для здійснення обміну БЗ із метою створення повноцінних та якісних ЕК необхідно повне узгодження й виконання усіх умов співпраці. Тому всі аспекти кооперування – координування спільної роботи; стандарти формування БЗ документів в електронній формі, розподіл документів, які підлягають опрацюванню; функції, права та обов'язки кожного з учасників тощо – мають бути визначені, узгоджені та обумовлені у відповідних договорах або угодах.

Практичне втілення проекту кооперативної міжбібліотечної співпраці – це досить складний процес, який потребуватиме часу і вирішення багатьох суто практичних питань, зокрема:

3) у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського аналітико-синтетичне опрацювання наукових збірників здійснюється у БД «Книги» в АБІС «ІРБІС». Обов'язковою умовою для введення отриманих шляхом запозичення аналітичних БЗ в ЕК є наявність у фонді бібліотеки відповідного документа (збірника) у паперовому або електронному вигляді. На відміну від періодичних видань, які систематично з чітко визначеною періодичністю надходять до бібліотек, збірники наукових праць і матеріалів наукових конференцій друкуються й передаються до бібліотек нерегулярно, досить часто із значною затримкою в часі, а інколи не надходять взагалі. Тому необхідно між організаціями-учасниками кооперації, що видають наукові збірники педагогічної та психологічної тематики, налагодити регулярну обов'язкову першочергову передачу своїх видань (у паперовому або електронному вигляді) до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та іншим учасникам кооперації;

4) стосовно розподілу збірників для опрацювання пропонуємо: ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського бере на себе зобов'язання опрацьовувати наукові збірники установ НАПН України, які не мають бібліотек, а бібліотеки установ НАПН України і ВНЗ III–IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілю опрацьовують на відповідному рівні збірники, видані в цих установах, і надають БЗ усім учасникам проекту;

5) БЗ у всіх учасників кооперації мають бути зроблені за єдиними вимогами з дотриманням чинних стандартів, зокрема із зазначенням ключових слів, єдиних предметних рубрик, наявністю анотацій тощо. Інакше отримані записи потребуватимуть значного доопрацювання або навіть перероблення, а обмін БЗ не заощаджуватиме, а в деяких випадках вимагатиме збільшення часу на опрацювання документів. Узгодження цього питання є одним із ключових моментів, необхідних для отримання суттєвого результату від запозичення записів. Тому слід визначити і сформувати певний набір документів, які б

забезпечували можливість роботи за єдиними вимогами, а саме: нормативні, інструктивні та методичні матеріали, які чітко регламентуватимуть загальні для всіх учасників об'єднання правила електронної каталогізації [3; 6; 7]. Для здійснення цієї роботи також бажано, щоб усі учасники кооперації, котрі працюють в АБІС «ІРБІС», для обміну БЗ користувались єдиними правилами щодо заповнення полів, а також авторитетними файлами індивідуальних і колективних авторів, предметних рубрик, персоналій тощо;

б) сформувати на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського структурний підрозділ, що здійснюватиме координування діяльності освітянських бібліотек у галузі корпоративної каталогізації.

Важливим чинником співпраці є узгодження деяких суто технічних питань стосовно використання запозичених аналітичних БЗ наукових статей, а саме:

– коректне приєднання та встановлення зв'язку в БД «Книги» ЕК між запозиченими записами статей і раніше зробленим записом самого збірника так, щоб статті не були «відірвані» від першоджерела і одна від одної;

– коректне конвертування запозичених БЗ, оскільки ЕК ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського і низки бібліотек освітянської мережі формується в АБІС «ІРБІС», а деякі бібліотеки працюють з іншим програмним забезпеченням.

Слід зазначити, що в процесі формування бібліотечних об'єднань є важливий і досить складний момент – суто психологічний – це подолання стереотипів у співробітників бібліотек, оскільки впровадження нових методів роботи потребує значних змін у процесі каталогізування документів, а це, у свою чергу, вимагає підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців.

Таким чином, у результаті вивчення питання щодо можливості обміну аналітичними БЗ статей зі збірників наукових праць можна зробити такі

ВИСНОВКИ:

1) оскільки здійснення обміну БЗ можливе лише за наявності відповідних збірників наукових праць у фондах бібліотек, необхідно

налагодити обов'язкове першочергове забезпечення бібліотек-учасниць проекту такими виданнями зі сторони організацій-учасників кооперації, що видають наукові збірники педагогічної та психологічної тематики;

2) здійснення взаємного обміну аналітичними БЗ статей зі збірників наукових праць доцільне, якщо такий обмін дасть можливість використовувати запозичені записи без подальшого доопрацювання або з мінімальними витратами часу на їх перероблення;

3) реалізація проекту потребує значної підготовчої роботи, зокрема:

– організаційної, що полягає в узгодженні всіх аспектів спільної діяльності між усіма учасниками об'єднання, оскільки тільки дотримання умов співпраці, прописаних у договорі, всіма учасниками може гарантувати позитивний результат;

– технологічної, вирішення усіх питань щодо технічного забезпечення кооперативної взаємодії, обміну або запозичення БЗ, що стосується безпосередньо діяльності відділу науково-технічного забезпечення та впровадження комп'ютерних технологій.

Подальше вивчення можливості взаємодії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з бібліотеками наукових установ і ВНЗ педагогічного профілю щодо обміну або запозичення аналітичних записів статей зі збірників наукових праць буде спрямоване на вирішення конкретних питань кооперативної взаємодії з бібліотеками – можливими учасниками взаємодії.

Література

1. *Дзюба, Н. И.* Корпоративные проекты библиотек Украины для детей [Электронный ресурс] / Н. И. Дзюба, А. С. Кобзаренко // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы конф. – Электрон. дан. – М. : ГПНТБ России, 2010. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). – Систем. требования: IBM PC, Windows 2000 или выше. – Загл. с этикетки диска. – ISBN 978-5-85638-139-8. – № гос. регистрации 0321000673.

2. *Костюкевич, Ю. В.* Проект создания Корпоративной сети публичных городских библиотек г. Минска [Электронный ресурс] / Ю. В. Костюкевич // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы конф. – Электрон. дан. – М. : ГПНТБ России, 2010. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). – Систем. требования:

IBM PC, Windows 2000 или выше. – Загл. с этикетки диска. – ISBN 978-5-85638-139-8. – № гос. регистрации 0321000673.

3. *Мар'їна, О.* Развитие корпоративных библиотечных проектов в Украине / О. Мар'їна // Вісн. Книжк. палати. – 2010. – № 1. – С. 22–25.

4. *Рогова, П. І.* Формування всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: стан і шляхи розвитку / П. І. Рогова // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – К., 2010. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 10–27.

5. *Самчук, Л. І.* Кооперативна діяльність освітянських бібліотек України з формування електронних каталогів / Л. І. Самчук // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2010. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 139–144.

6. *Соколинский, К. Е.* Новые подходы к каталогизации заимствованием в ИРБИС-корпорации [Электронный ресурс] / К. Е. Соколинский // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы конф. – Электрон. дан. – М. : ГПНТБ России, 2010. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). – Систем. требования: IBM PC, Windows 2000 или выше. – Загл. с этикетки диска. – ISBN 978-5-85638-139-8. – № гос. регистрации 0321000673.

7. *Титова, Н. Н.* Роль и место библиотек в построении информационного общества: отдельные аспекты, опыт и первоочередные задачи [Электронный ресурс] / Н. Н. Титова // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы конф. – Электрон. дан. – М. : ГПНТБ России, 2010. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). – Систем. требования: IBM PC, Windows 2000 или выше. – Загл. с этикетки диска. – ISBN 978-5-85638-139-8. – № гос. регистрации 0321000673.

Н. Е. Зорина

Аналитическая обработка статей из научных сборников и организация электронного каталога на основе кооперирования деятельности

В статье исследована возможность кооперативного взаимодействия Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского с библиотеками сети образования по обмену или заимствованию аналитических библиографических записей статей из сборников научных трудов. Рассмотрено значение такого сотрудничества для формирования высококачественного информационного ресурса современной научной библиотеки. Освещены основные проблемы и особенности организации процесса обмена (заимствования) аналитических библиографических записей статей из научных сборников.

Ключевые слова: Государственная научно-педагогическая библиотека Украины имени В. А. Сухомлинского, кооперирование, библиографическая запись, аналитико-синтетическая обработка документов, интегрированный отраслевой информационный ресурс.

N. Ye. Zorina

Analytical Processing of Articles From Scientific Collected Books and Organization of Electronic Catalogue on Cooperation Basis

In the article the possibility of cooperation between the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine and libraries of the educational network is investigated, concerning exchange or borrowing of analytical bibliographical records of articles from scientific collected books. The importance of such cooperation for formation of top-quality information resource of a modern scientific library is considered. The main problems and peculiarities of organization of exchange (borrowing) of analytical bibliographical records of articles from scientific collected books are considered.

Key words: the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, cooperation, bibliographic record, analytical and synthetical processing of documents, scientific collected books, integrated branch informational resource.

УДК 02(091)(450)"05"

В. Г. Мірошниченко,

*аспірант Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

ТРАДИЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧНОГО ДОСВІДУ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТИ

У статті проаналізовано витоки сучасної бібліотечної справи, розкрито основні аспекти організації та діяльності бібліотеки Віварія Флавія Кассіодора, висвітлено її досвід роботи, який може бути корисним для сучасних бібліотек.

Ключові слова: *бібліотечна справа, Кассіодор, монастирська бібліотека, бібліотечний каталог, скриптор, лібрарій, антикварій.*

Постановка проблеми. У часи раннього Середньовіччя на базі перших монастирів Західної Європи створювалися новітні книгозбірні. Історично склалося, що саме система організації бібліотечної справи постантичної доби стала тим вихідним зразком, за яким побудована діяльність сучасних інформаційних центрів освіти.